

ROMANTICKE VIZIJE LUIGIJA FICHERTA

GLORIJA RABAC-ČONDRIĆ

»O mia lontana

patria-madre tu ignori il nome mio
oscuro, e se ne gli anni de la forte
giovinezza ti sciolsi un canto, è morta
sin la memoria del negletto verso«.¹

Ovim stihovima i nostalgичnim pozdravom rodnoj zemlji — Dalmaciji — a i molbom »misterioznom Biću« — koje kroji sudbinu našem jadnom čovječanstvu — da uspostavi mir »onde il giorno de l'ultima battaglia, /vinca lo Slavo, e l'Italo non pianga«,² Luigi Fichert završava svoj spjev posvećen tragičnoj priči jedne ljubavi, storiju o nesuđenom braku između ribara iz Chioggie i djevojke rođene na neimenovanom otoku našeg Jadranskog mora. U aluziji na povijest »koja se odvija među nama«, tj. između naše dvije susjedne zemlje, pjesnik izražava svoj prezir prema rasnoj i nacionalnoj mržnji. Budući da se taj stav, prožet humanom notom odjevenom u romantično ruho, provlači u cjelokupnom stvaralaštvu Zadrana Ficherta, smatramo da je bilo potrebno oživjeti sjećanje na njegove poruke i vizije i podsjetiti na njegovu naklonost, pa čak i ljubav prema Slavenima.³

Luigi Fichert, ili kako su ga neki suvremenici nazivali Lujo Fikert, rođen je u Zadru 1826, a umro u Veneciji 1899.⁴ Njegova

¹ Luigi prof. Fichert, *Italia e Slavia — Francia e Germania*, Cantiche, Venezia 1889, str. 25.

² *Ibidem.*

³ »Romantičari« su u slavenskom puku vidjeli gotovo nekog »dobrog divljaka i, pod utjecajem Rousseaua, Nodiera, Tommasea i drugih, prirodnije i moralnije biće nego što su bili venecijanizirani građani«, veli Mate Zorić (»Zaboravljeno poglavlje iz hrvatske književne prošlosti: pisci talijanskog jezičnog izraza u Dalmaciji i Nikola Tommaseo«, *Kritika*, Zagreb, 1970, br. 11), ali Fichert je emotivno vezan za Slavene i iskreno saosjeća s njihovom sudbinom.

⁴ Tri godine poslije njegove smrti prof. Politeo postavio je epigraf na njegov grob i u njemu je ispisan: »A Luigi Fichert — nato a Zara nel 1826. Morto a Venezia nel 1899 — Poeta scrittore geniale — vissuto in contrasto con la fortuna — in pace colla coscienza — Amici discepoli ed ammiratori — F.« Te su riječi popraćene stihom sv. Pavla: »Tamquam nihil habentes et omnia possidentes«.

životna putanja ima nesumnjivo dodirnih točaka sa životopisom dalmatinskih intelektualaca, čija se patriotska svijest počela buditi pod utjecajem talijanskog preporoda i evropskog liberalnog duha koji se naglo širio prema Jadranu.⁵ Još tokom studija sastavio je spjev *La Madre Slava*, koji je objavljen u Zadru 1857.⁶ U rodnom gradu nametnuo se kulturnoj javnosti uređujući časopis *Rivista dalmata*,⁷ ali ubrzo prelazi u Trst gdje razvija svoju pedagošku djelatnost kao profesor na tek osnovanoj gimnaziji. Austrijske vlasti ga smjenjuju s položaja zbog slobodarskih ideja i prisiljavaju da emigrira u Veneciju, gdje svoje slobodno vrijeme posvećuje intenzivnom književnom radu.⁸

Dok je mladi Zadranin sticao prva saznanja o kulturnoj baštini svoje i susjedne zemlje, u Italiju i kod nas prodirale su romantičke ideje, poimanja i vizije koje su uspješno razbile ograde i uklonile barijere među narodima šireći svuda plemenitu zamisao o bratstvu među ljudima, a na književnom planu razvijajući tezu o univerzalnoj poeziji, popraćenu zahtjevom da se susjedni i daleki narodi upoznaju izbliza i da se umjetnicima dopusti poniranje u unutarnji život nepoznatog svijeta.

Romantička postavka — da treba upoznati ljude, zavoljeti ih, potpuno se predati njima i zaboraviti sebe u vlastitim traganjima — odvela je stvaraoce u područja egzotike, među razne civilizacije. Unatoč diletantizmu i umjetnom divljenju zapostavljenim i nepoznatim narodima, bačeni su prvi mostovi za spajanje raznorodnog svijeta i kulture.⁹ Pošto su najveći evropski umjetnici približili različite narode — Latine, Germane i Slavene — i udaljene svjetove — Istok i Zapad — nestale su mnoge predrasude, te se u jednom trenutku moglo pomisliti da se nebrojena familija čovječanstva bliži harmoničnom ujedinjenju i da se iluzija o rušenju granica nalazi

⁵ Poznavaoci prilika u Dalmaciji u XIX stoljeću, a među njima i Rade Petrović (*Nacionalno pitanje u Dalmaciji u XIX stoljeću*, Sarajevo 1968, str. 106), tvrde da je najjači utjecaj talijanskog izdanja evropskog liberalnog duha dolazio u Dalmaciju preko naših studenata upisanih na razne fakultete u Padovi. Među njima se nalazio i Zadranin Fichert.

⁶ Nikola Tommaseo, kome je Fichert iskazivao osobito poštovanje i koga je smatrao učiteljem, piše prijatelju Salghettiju u povodu izlaska Fichertova prvog spjeva: »Ho letto la »*Madre Slava*« e me ne rallegrò all'autore e alla patria.« (Torino, 22 dic. 1857, u *Archivio storico per la Dalmazia*, Roma, 1926, II, 11, str. 8).

⁷ *La rivista dalmata* pojavila se 16. travnja 1859. i prestala je izlaziti krajem iste godine.

⁸ Potanje bibliografske podatke iznosi Mate Zorić u studiji »Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku«, *RAD JAZU*, knj. 357, Zagreb 1971, str. 457—463.

⁹ Polazeći od talijanske situacije, Giuseppe Mazzini objašnjava u svojim *Scritti politici* razloge spomenutih pojava i obrazlaže tezu o nesuzdržljivoj moći kretanja u njegovoj zemlji i van nje, o jakim tendencijama ujedinjenja i zbratimljenja onih društvenih snaga koje on naziva »*classe artigiana*«.

pred ostvarenjem. Učeni Dalmatinci, uključivši Ficherta, osjetili su ta neobična strujanja u kulturnom i misaonom svijetu i, zapljusnuti uzvišenim idealima, postali su posrednici u širenju romantičkih ideala kod nas.

Romantička shvaćanja prodiru u Dalmaciju u najširem obimu, »a cilj im je ne samo da afirmiraju poetsko u čovjeku, njegovo srce i osjećajnost, već i moralnu istinu, društvenu korisnost i nacionalno buđenje uspavanih narodnih slojeva.«¹⁰ Romantički opredijeljeni pjesnici i pisci obiju nacionalnosti — slavenske i talijanske — posežu za univerzalnim temama, ali nastoje da ih oboje svojim podnebljem.¹¹ Mada su neki ostali podvojeni ili nacionalno neopredijeljeni, rodni kraj je bio za svakog od njih osnovni izvor nadahnuća. Tako, u vrijeme dok su predstavnici kulture i umjetnosti u Zapadnoj Evropi, osobito oni što su bili zahvaćeni revolucionarnim valom, ispoljavali svoja razočaranja i duhovni umor, u Dalmaciji, odnosno u svim slavenskim zemljama, prema ocjeni Giuseppea Mazzinija, pjesnička riječ dobivala je novi zamah i doživljaji su postajali sve autentičniji. »Riječ sigurno ne posjeduje potpuno raskošnu ljepotu književnosti već oformljenih nacija, čija je misija odavno određena; ona ne mari mnogo za formu, ali za uzvrat posjeduje u najvećem stupnju ono što počinje nedostajati našim modernim književnostima, a to je duh akcije, dodirnu točku s realnim životom. Kod naših je naroda poezija, kada je nedostatna, imitacija a ne osjećaj; kada je dobra, ona odražava dušu jednog čovjeka; kod Slavena ona predstavlja napore jednog raznorodnog naroda, koji ona odražava. Naša poezija teži da se izdvoji od društva, od naroda; njihova da se s njima zbliži.«¹²

Pisci talijanskog jezičnog izraza, koji su uoči zbivanja 1848/49. u Italiji i neposredno iza njih, prihvatili ideju ljudske solidarnosti i bratstva, ubrzo napuštaju oduševljenje i ljubav prema Slavenstvu; izuzetak čini Luigi Fichert, koji i dalje razvija tezu o moralnim vrednotama slavenskih naroda i o njihovu pravu na slobodu, odbacujući radikalizam i ekstremizam i osuđujući neobjektivnost i netrpeljivost.

¹⁰ Mate Zorić: »Zaboravljeno poglavlje iz hrvatske književne prošlosti«, itd., o. c. str. 203.

¹¹ Vrlo plodan utjecaj na dalmatinske intelektualce i kulturne stvaraoce vršio je Nikola Tommaseo, koji je tokom cijelog života održavao vezu s uglednim Dalmatincima i s njima vodio opširnu korespondenciju kad je napustio svoj rodni Šibenik.

¹² Bilješka br. 50 u *Lettere slave*, Bari 1939, str. 28—29.

U *La Madre Slava*,¹³ unatoč surovoj materiji — krvnoj osveti — koja je predmet obrade,¹⁴ autor zasijeca u povijest Crne Gore i dotiče se njenih narodnih običaja, da bi na kraju ispoljio svoje divljenje moralnoj snazi tog malog naroda i njegovoj odanosti tradiciji. »Ovaj je konflikt dalek svakom pretjerivanju. Osvete se kod naroda koji opisujemo događaju na način kako smo ga predočili«, veli pjesnik¹⁵ i, kao da su mu uzor bili Foscolovi *Sepolcri*, ne mari za strogu artikulaciju logičke strukture, ostavljajući tako otvoren prostor maštati. Već u početnim stihovima prepliću se opisni i retorički elementi, usred kojih mučno izranja figura žene s osnovnim obilježjem povrijeđene supruge i majke. Lik Crnogorke, udovice Turea — koga je stari Vuk smaknuo u međusobnom obračunu — zaokružuje se kroz monološko prepričavanje tragičnog epiloga jedne recipročne mržnje dvaju zemljaka. U težnji da svojoj protagonistkinji podari junačke crte i da je uzdigne na postolje mita, Fichert prelazi među stvarnosti i, nošen vizionarskim zanosom, stvara od nje »nadčovjeka«, heroja, čije dimenzije prerastaju normalne okvire:

»Il Montenero,
Risposero, non vide di Stefania,
Più magnanima donna, nè più altera
D'intatta fede; delle nostre case
Splendido onore!«¹⁶

Pripremajući osvetu, koja za nju predstavlja neodgodivi moralni dug žrtvovanom mužu i vlastitom plemenu, majka Stefania usađuje u mladalačke snove sina Vida snažan osjećaj ponosa i vjernosti nepokorenim ratničkim plemenima koji

»all'invasor bendato
Dier sconfitta ed oltraggio, al patrio suolo
Incolumi serbar leggi ed altari. — «¹⁷

U romantičnoj egzaltaciji junačkih vrlina crnogorskog naroda, pjesnikova riječ se napinje, postaje nasrtljiva, izbija u prvi plan i samoživo kruži po slavnoj historiji Crne Gore. U svojoj razigranosti ona skače s lika majke na lik sina i isprekidano izlaže tokove zbiva-

¹³ Spjev je pod naslovom *Slavska majka* (Zadar, 1861) preveo u hrvatsku prozu Antun Šimonić, a prema autorovu libretu uglazbio Nikola Strmić.

¹⁴ Nikola Tommaseo u pismu Salghettiju od 27. veljače 1858. izjavljuje da mu se čini »che il titolo di *Madre Slava* non è dei meglio appropriati, trattandosi di vendetta montenegrina, e anche per i Montenegrini feroce; confesso che le buone qualità della nazione sono meno accuratamente dipinte che le passioni« (u *Archivio storico per la Dalmazia*, Roma 1926, II, 12, str. 19).

¹⁵ Bilješka br. 21 u VI pjevanju *Madre Slave*, Zara 1862, str. 101.

¹⁶ *La Madre Slava* itd. *Canto I*.

¹⁷ *Op. cit. Canto II*.

nja sve do stravičnog kraja glavne junakinje (vođena slijepom mržnjom ona pada u okršaju s djevojkom Angiom, kojoj je sin Vido poklonio srce).

Logika mašte uporno je opsjedala Fichertovu viziju jednog hrabrog i beskompromisnog balkanskog naroda i stalno ga je podsjećala na lajt-motiv priče. Ipak Stefania, plemenita majka i časna supruga, zaskače autora, gubi prvobitne uzvišene ljudske crte i pretvara se u nerazumno, gotovo demonsko biće, žedno krvi i osvete:

»A sterminarli

Qui venni, i vivi, a scompigliar le fosse
Di que' che morte a me contese. Intero
Orribile sterminio .....
..... in questo petto mio
V'han fremiti per tutti, v'ha un tesoro
D'odio infinito, v'ha un furor che basta
Ad annientar un popolo; la vita
Centuplicò nel sangue... le mie mani
Son più taglienti degli angiarri... all'armi. — «¹⁸

S tim velikim »blagom beskrajne mržnje«, splasnule su glavne majčine vrline, ali dok se njezin lik izobličuje, figura sina stiće najplemenitije vrline i postaje oličenje časnih i pravednih stremljenja svog naroda, kome autor priželjkuje mir i ostvarenje lijepe budućnosti:

*..... alfin sorrída
La placata natura in lieti aprili,
E degna sorga della forte Slavia,
Qual la chiama il destino a' dì venturi.«¹⁹

Vizija o »jakoj Slaviji, koju sudbina priziva za buduće dane« dopunjena je dramom *Bielka di Bosnia*, gdje se ponovno javlja hrabra figura majke, ali bosanskog porijekla. Kao i u prethodnom spjevu, u pokretanju radnje pomaže joj sin Mirko, vojvoda i vrhovni vođa u ustanku protiv turske okupacije.²⁰ Ponavlja se i priča o tragičnoj smrti hrabrog i neporočnog muža, koga su podmuklo umorili turski osvajači. Obje majke, u grčevitoj borbi za život i u bezumnom bije-

¹⁸ Op. cit. Canto IV.

¹⁹ Op. cit. Canto VI.

²⁰ Vjerojatno je nadahnuće za ovu dramu došlo iz Bosne i Hercegovine, gdje se 1875—76. vodila žestoka ustanička borba. Glas o tim historijskim zbivanjima dolazio je do Ficherta izravno, preko lista *Nazionale* — *Narodni list*, koji je tada izlazio u Zadru i u kome je jedan od učesnika ustanka, fra Antun Knežević, po vlastitoj izjavi, surađivao i gdje su vijesti objavljivane na talijanskom jeziku »da nas i drugi narodi razumiju« (Fra Antun Knežević, »Ustanak u Bosni i Hercegovini«, *Život*, Sarajevo, 1975, br. 9, str. 232).

Kosta Milutinović nas upozorava da je spomenuti list pozvao rodo ljube u Dalmaciji da prilažu dobrovoljne priloge za ranjene i postradale u ustanku i da je taj gest uredništva odjeknuo čak u Vojvodini. (*Vojvodina i Dalmacija 1760—1914*, Novi Sad 1973, str. 183.)

gu, spašavaju sina jedinca, nošene nadom da će njihovo malo, nevino stvorenje prerasti u diva i zadati krvniku smrtni udarac, te na taj način ispuniti posljednju želju žrtve:

»Fuggi, Bielka; salva
Questo parvolo mio, vindice il cresci«.

Budući da su uzvišene riječi umirućeg muža postale svetinja za ranjeno srce bosanske žene, bilo je nužno da odgoj i priprema sina budu povjereni nadahnutom kaluđeru Eliji, koji polazi od devize:

»Deve il senno
sempre il braccio guidar...«²¹

Kroz nezgrapno krojenu dramsku strukturu i u narativnom tonu iznijeti su sumarni podaci o Mirkovu osposobljavanju za veliku misiju. Mržnja prema tlačitelju pomaže junaku da razvije vlastitu nacionalnu svijest i da sagleda potrebu da se njegov poniženi, osiromašeni i obespravljeni narod oslobodi ropskog položaja.²² Uzvisivši svog junaka, autor ga postavlja pred nepreglednu vojsku, a duhovnom vođi Eliji povjerava da ga biranim riječima predstavi ratnicima i zatalasa duh bezbrojnih dobrovoljaca, koji su pohrlili u Bosnu iz svih krajeva zemlje:

²¹ *Bielka di Bosnia*. Tragedia nazionale. Atto I, sc. 1.

Lik vojvode Mirka je po svoj prilici pronađen u ustaničkim ratovima protiv Turaka. Vojskovođa Mirko Petrović bio je na široko poznat po svom junaštvu i po žestokim obračunima s neprijateljem u razdoblju od 1845. do 1862, kad su Crnogorci i hercegovački ustanici vodili borbu protiv turske vlasti. Koliko je bio hrabar i opasan govori i činjenica da se u uvjetima za mir, koje je Omer-paša dostavio 31. VIII 1862. knjazu Nikoli, tražilo da se vojvoda Mirko protjera iz Crne Gore.

²² Karakteristične crte vojvode Mirka dolaze do izražaja u 3. i 4. sceni prvog čina. Pred izaslanikom Nadir-paše, koji je diplomatskim manevrom htio potkupiti vođu ustanka, Mirko ostaje beskompromisan i, unatoč velikoj opasnosti koja mu prijete, hrabro izjavljuje da mu nije potrebna ničija pomoć:

»Solì bastiamo. — Ma richieggo i dritti
Che consentono ai Negri. — Anche l'Europa
Ha i suoi schiavi — Siam noi... Lo fummo; questo
Al tuo signor rispondi.«

Intervencija dalekovidnog Elije, koji želi da mladog revolucionarnog idealistu upozori na buduću igru koju sprema Historija, nije shvaćena ozbiljno:

»*Elia*: Abbandonati da costor, fors'altro
Signor ne attende.

Mirko: No, nessuno. E quale?

Elia: L'Occidente ver noi, e il Norte, gli occhi
Avidi volge. — Altro signor ne agogna
Vassalli.

Mirko: (*con impeto*) Oh no; ribelli sì, ma schiavi
Più mai.« (Atto I, sc. 4)

» — A questi forti,

Reliquia estrema d'un martirio lungo,
Signor, t'accosta. — Una vendetta antica
Compiere denno. — Dell'afflitta madre
A consolar gli spasimi, tu il vedi,
(li va additando)

Venne il guerrier di Serbia; dai loro monti
I gagliardi discesero di Zenta,
Coi dalmati leoni. — Un giuramento
Solo li stringe, ed una fe': la tua!
Vincano in essa!²³

Zanijeti prizorom, s osjećajem da ih jedna nada i jedna želja objedinjuju u zajedničkoj akciji, prokušani ratnici Srbije, nepobjedivi Crnogorci i »lavovi iz Dalmacije« kreću s Mirkom na čelu u »smrtni boj« (alla mortal tenzone), uvjereni da će iz bitke izaći kao pobjednici.

Kako je Fichert, poput romantičara, zamislio i ovdje riječ kao izliv osjećaja i dopustio da postane nemirna, neobuzdana, iskidana, čas tragično, čas lirski obojena, dramaturška potka je olabavila i ponavljanja su postala neminovna. Mirko, kao i Vido, ne može odoljeti ljubavnom zovu pred lijepom Zorom, kćeri ljutog neprijatelja Nadir-paše i slavenske ropkinje. To dovodenje glavnog lika u konfliktnu situaciju nije potaklo autora da izvrši suptilne psihološke analize. Zanimariivši radnju, osnovni autorovi oslonci postaju dijalozi, u kojima dominantan sadržaj sačinjavaju moralno-politička rasuđivanja.

Budući da se dramaturg pridržavao romantičke poetike pisanja i njene tehnike raspleta, unaprijed je predvidiv ishod sudara između bosanskih buntovnika i porobljivača, između osjećaja dužnosti i traženja ljudske intime. Cilj autora bio je da od svake scene stvori predstavu, da kroz nju uzvisi ideju o slobodnoj domovini, da kroz ekskluzivan dramski zaplet oblikuje svoju viziju slavenske sutrašnjice. To su razlozi na kojima se zasniva tvrdnja da djelo *Bielka di Bosnia* nije lišeno smisla i da su u njemu poruke sazdane na historijskim činjenicama.

La Madre Slava i *Bielka di Bosnia* nisu jedina djela pisana u stihu, gdje u osnovi radnje stoji jedna konfliktna situacija, kroz koju se pobija predrasuda, nerazumijevanje, podcjenjivanje, a slavi dobri stari običaj, pobjeda srca, razuma, pravde. I u drugim spjevovima, kao u »*Italia e Slavia*«, u »*Francia e Germania*«, u »*La giovane Slavia*«, u »*La stella di Varsavia*«, u »*La Madre Triestina*«, pa čak i u stihovima posvećenim učitelju i prijatelju Nikoli Tommaseu (»*Tommaso*«), sukobljavaju se osjećaji i razum, ljubav i mržnja, napredna ideja i konzervativna misao, progresivna etika i moralna diskrimina-

²³ Atto I, sc. 4.

cija. Moralistička intencija pjesnika je dosta prozirna. Najčešće se Fichertova solidarnost s težnjama slavenskih naroda pretvara u *spiritus movens* oslobodilačke akcije, u poticajnu snagu koja promiče ideale i kad se u stih zavlači patetična nota ili deklarativna sentencija.

»Ma voi figli di Marco, pronipoti
Dei caduti di Còssovo, l'udite
Suona a raccolta la tardiva squilla
Dalle innumeri torri: all'armi, all'armi —
Scendon dai piani dell'augusta Serbia
I destrieri frementi, il gran vessillo
Vi recando di Giorgio e l'armi invitte
A la baldanza, e il nome —
Giù dai balzi

Del Dinara inaccesso il fiero Aiduco
Precipita ululando; e dalle terre
Ombre dei chiostri a pie' lento s'avanza
Il Calògero austero, mormorando
Un terribile salmo —

Salutata

Dal patrio sol, dal cantico più bello
Del Guslaro dei monti, s'folgoreggia
Della Drina sui margini la fronte
Della Giovin Slavia, appena desta,
Appena surta de' suoi sonni — all'armi —

Sollevate le afflitte anime; è giunta
L' ora estrema ai tiranni —

Il santo dritto
De'popoli sol vive — «²⁴

Mada će svatko u ovim stihovima prepoznati Leopardijev literarni patriotizam, koji počiva na mitologiji kao spremištu lijepih vizija (»*All'Italia*«, »*Ad Angelo Mai*«, *itd.*) i Foscolov mitski način izvlačenja moralnih i političkih pouka iz klasične tradicije (*I sepolcri*) Fichertove misli su duševno proživljene i njegovo je viđenje slavenskog buđenja zanesenjački predočeno. Može se kazati da naš Zadranić ne izlaže — kao ni njegovi uzori — svoje vizije silogizmu čitalaca, već se obraća njihovim emocijama i donekle svijesti. Polazeći od postavke da svaki narod ima pravo da se osveti nepravdi, autor se raspinje dokazujući kako tiranina treba uništiti, a poštediti narode, čovječanstvo, majke i supruge nepotrebnog žrtvovanja, duhovnog stagniranja i sakaćenja obiteljske čelije.

Problem bratstva i uzajamnog razumijevanja, kulturne sinteze i harmonične koezistencije između Slavena i Talijana u Dalmaciji posebno zaokuplja pažnju našeg pjesnika. Sastavljajući tako u po-

²⁴ *La giovane Slavia*. Canto politico. C. XI. Na kraju spjeva stoji datum: Venezia, 10. marzo 1869.

odmaklim godinama (1896) stihove posvećene zemljaku Tommaseu i žaleći se u »Uvodu« na »tužnu sudbinu Italije«, koja nije bila suviše gostoljubiva prema njemu,²⁵ Fichert apelira na podijeljene Dalmatince i poziva ih da se ujedine pod zastavom velike Slavije:

»Splendorà a' lontani
futura il Sole d'una grande Slavia,
a le antiche tirannidi divelta,
generosa, civile, cui spontanee,
come al seno materno, accorreranno
le disperse figliuole, non vendute,
nè trascinate a barbari connubii,
ma da la voce di natura spinte,
dal sangue affine. (1) ²⁶

De la Storia al lume,
nei secoli sepolti sempre unite,
a' vari eventi le due stirpi veggo.«²⁷

Romantičke primjese koje su se smjestile u ove proročanske riječi nisu zamutile pjesnikova naslućivanja i očitovanja.

Za svoja očitovanja i kod izricanja misli vodilja, zadarski pjesnik koristi lik idealizirane majke. Uzdignuta visoko, skoro do mita, majka nosi na sebi teško breme vremenske tragike.²⁸ Kult majke, tako brižno njegovan u nizu stihova, odveo je ipak pjesnika u sferu zakašnjele romantike, jer u taj lik nije udahnuo istinski dah života. Ubačena u one vrtloge zbivanja gdje se kovala Historija, pomogla je da povijest nadvlada poeziju, da pjesnička istina podlegne moralnom i nacionalnom cilju.

U dosad spomenutim djelima teme su se kretale pretežno po rubu povijesti, povremeno zalazeći na terene egzotike. Redovito obasjane snopom »moralne svijetlosti«, imale su zadatak da ishode odobravanje čitalaca i da ih upozore na njihove ljudske, kulturne i patriotske obaveze. Slična je namjera vodila pjesnika kod sastavljanja *Le notti adriatiche* (1864), gdje su oživljene povijesne činjenice koje su ostavile traga u talijanskim gradovima lociranim na Jadranu.

²⁵ Tommaseo, Venezia 1896.

²⁶ U bilješci pod brojem (1) Fichert daje komentar za svoje stihove i za izrečene misli i kaže: »L'avvenimento d'una grande Slavia è ineluttabile. La giustizia lo impone. Senonchè la vigorosa giovinezza di quella nazione, impaziente d'indugi, tende forte a precipitare gli eventi, anzicchè attendere l'azione lenta, ma immancabile, dei destini e del tempo. Di qui le violenze e gli attriti, più che fecondi, esiziali.«

²⁷ Tommaseo, op. cit., str. 25.

²⁸ To potvrđuje i tršćanska majka u spjevu *La madre triestina* (1879). Kao i njenim prethodnicama, rat joj je oduzeo muža i ostavio sina jedinca, koji je također izložen ratnim opasnostima i stradanju. Kako pjesnik tvrdi: »Narro una triste storia, e più che triste vera! —« (*La Madre Triestina*, Cant. Venezia 1879, III) ispričana drama vuče korijene iz stvarnosti, a cilj joj je da uzvisi figuru još jedne stradalnice.

Evocirajući prošlost retrospektivnom metodom, dotaknuta je sudbina uže pjesnikove domovine — Dalmacije i Slavije — i iskazano uvjerenje da njihovo vrijeme tek dolazi.²⁹

Književna djelatnost uglednog Zadranina nije se iscrpila u pisanju stihova; iza njega su ostala značajna prozna djela, među kojima pobuđuje zanimanje duža pripovijetka »*Veneti e Schiavoni*« (1864) i romani *La contessa del Paradiso* (1868) i *Il pazzo di S. Servilio* (1870).

U prvom djelu, pošto je u Predgovoru izjavio da se osjeća napola pripadnikom slavenske rase i pošto je ukazao na neposredan povod koji ga je ponukao da obradi temu koja zadire u problem historijski uvjetovane etike,³⁰ pisac izlaže, očito tendenciozno, poznatu priču o oskrnavljenoj časti siromašne djevojke i o nedostatnoj moralnoj savjesti objesna plemića. Pod utjecajem uzvišene i nepovnljive drame Lucije Mondelle, Fichert pokušava da sagleda položaj dalmatinskog čovjeka, predstavnika nižeg društvenog sloja u određenom momentu nacionalnog života pod mletačkom dominacijom. Polazeći od plemenite pobude: da podjarmljeni i društveno nezaštićeni imaju svoju čast i ljudsko dostojanstvo, a u slučaju njihove ugroženosti — pravo da se zaštite bilo kojim sredstvom, autor suprotstavlja, poslije dobronamjernog suočenja, gostoljubive, dobro-

²⁹ Budući da nije imao namjere da ovaj put posveti veću pažnju svom zavičaju, koristi priliku da u bilješci br. 11 iznese svoj stav prema slavenskom svijetu: »La Slavia nobile patria del Caragiorgio, strappa al certo all'intimo dell'animo mio un grido ben più possente di quello qui compendiato in mezza parola.

Senonchè io ne' modesti scritti per me pubblicati sinora tengo d'aver ripetuti con religione affettuosa sempre i gemiti di quella misera terra e feci di riprodurre la febbrile, la convulsa veemenza, spontaneo linguaggio delle gagliarde passioni, in tempre sopramodo gagliarde, il che non venne compreso da molti critici i quali vorrebbero che trattando di cose slave, s'adoperassero le tinte sbiadite che bastano a riprodurre i minuti eroismi d'altre nazionalità più civili sì, ma più floscie.« (*Le notti adriatiche*, Canti storici, Trieste 1864, str. 68—69).

³⁰ Autentična izjava glasi: »Un rotolo spiegazzato di carta, rinvenuto nello stipo d'una gran dama roccò passata di fresco a ringiovanirsi nei paradisi, ecco ciò che diede origine a questo racconto.

Veduto per entro a quel foglio come trattavasi di leggenda attinente a quella bonaria schiatta schiavone, cui io appartengo a mezzo (podvukla G. R. Č.), feci il mio pro di quello schizzo, e, rimpolpatolo alla meglio, mi valgo ora dello tramestio de' tempi e dell'ombre e lo butto nel mare magno della pubblicità. Ma a quale scopo, e di qual concetto morale imprortato?

Eccolo. — In quell'intruglio drammatico, come dissi, c'entravano gli Schiavoni, chè di tale appellativo venivano, di que' tempi, regalati que' Dalmati stessi, i figli de' quali seggono ora sulle scranne universitarie, bailliscono la prole adulta degli antichi padroni. Così gira la ruota del mondo. — Ebbene, evocare alla luce contemporanea quelle costumanze ignorate o frantese, metterle a raffronto con le venete d'allora, e cavarne qualche costrutto di deduzione sacra, questo fu il mio compito essenziale.« (*Veneti e Schiavoni*, Racconto storico, Introduzione, Trieste 1864)

ćudne i u svojoj moralnoj čistoći naivne Slavene podmukloj, nečasnoj i licemjernoj mletačkoj aristokraciji, svjestan da ta konfrontacija neće izazvati naklonost elitne čitalačke publike.³¹

Radnja romana *Veneti e Schiavoni* locirana je na kaštelansku rivijeru, ali se po potrebi prebacuje u Veneciju gdje živi patricijski sin, koji je iskoristio svoje ladanje u Dalmaciji da bi zaveo i potajno odveo mladu Darinku, kćer seljaka Marka, koji ga je primio u kuću kao brodolomca i velikodušno mu iskazao gostoprimstvo. Naglašavajući ogorčenje koje izaziva podmukli čin, pisac podržava osvetničku želju i povjerava njeno ostvarenje Markovim neiskusnim, ali odlučnim sinovima. Odobravajući očev gnjev, prevaljuju Jadran u potrazi za zavodnikom, kome su pripremili kaznu smrti. Osvetnička akcija vodi Markovu porodicu gotovo do istrebljenja, a Fichert s velikim divljenjem govori o »željeznoj upornosti« Slavena, o »ne-razrušivoj postojanosti u nakanama tih krepkih duša koje, prezirući opasnost i oluje, kroče ravno prema zadatku sa sve većim žarom. Samoodricanje pojedinih porodica, koje se nude kao žrtve na oltar povrijeđene časti, čini nam se divno; još je dirljivije gledati kako preživjeli, nasljednici osvete, smjenjuju svog najbližeg koji je pao.«³² Razapet između osjećaja divljenja i žaljenja za mladim izgubljenim životima, pisac ubacuje u tkivo priče misaone inserte, pomoću kojih je dokrajčen proces idealizacije slavenskog življa. Drama Markove porodice obiluje prizivima na historijsku nepravdu, koja je obespravljenim Dalmatincima donijela mnoge patnje i stradanja; kroz nju izbijaju jake emanacije osjećaja i emotivni izljevi, u koje su nevješto satkane etičke poruke.

Prešutnim prihvaćanjem teze uglednog suvremenika i zemljaka Francesca Carrara (1812—1854) da je za pjesnika dovoljno biti prirodno obdaren jednostavnim i jakim osjećajima, da znade plakati i šutjeti,³³ usvajanjem postavke da u onoj burnoj epohi svijet Vlaha predstavlja jedino utočište ljudske čistoće i morala,³⁴ Fichert nije mogao sazdati svoj novi roman — *La contessa del Paradiso* — na dalmatinskim motivima. To je djelo pisano s većim pretenzijama i s izrazitim moralističkim namjerama. Misaoni umeci i refleksije, kao i evokativni elementi koji su opterećivali prethodnu prozu, svedeni su tu na minimum, odnosno zamijenjeni su društveno-političkim i moralnim komentarima, čiji je cilj bolje psihološko definiranje liko-

³¹ Pisac preporučuje toj publici da apstinira od čitanja jer »per loro non c'è zuccherini da suggerere qui, e io, tagliato così alla schiavona, non so fare a trapungere con lo spillino certi gruppi d'amore. La mia penna è uno spillone di traliccio, buca e cuce alla sciamannata, come vien viene, come mi gusta.« (*Veneti e Schiavoni*, itd. str. III).

³² *Veneti e Schiavoni*, itd. str. 74.

³³ Usp. *Canti del popolo dalmata*, p. XVI.

³⁴ Usp. Mate Zorić, »Echi italiani e croati di due famose mistificazioni romantiche«, u: *Il romanticismo*, Budapest 1968, str. 578.

va. Piščeva prisutnost i njegove intervencije ulaze u sustav teksta, što potvrđuje da ga u stvaralačkom aktu stalno zapljuskuje onaj zakašniji romantički val. Glavna protagonistkinja — Contessa del Paradiso, presvučena je mističnim velom ispod kojega viri lice Lady Macbeth. Nečasna gospođa manipulira i po potrebi uklanja bez skrupula zaljubljenice i ljubavnike; njena zločinačka čud, pokrenuta koristoljubivošću, okomljuje se na poštene i nevine, ali ih autorova intervencija spašava u posljednjem trenutku.

Iz romantički zamišljene fabule potisnuti su neki elementi proizvedeni u razigranoj mašti, da bi ustupili mjesto realističkom razmatranju društvenih i ambijentalnih faktora koji su pogodovali rađanju deformiranog lika grofice Cordelije i Madame Ortensije, a koje zajedno oličavaju bezdušnu gramzivost devetnaestog stoljeća. »Možda ima talenata, ali to nije moneta koja se može odnijeti u mjenjačnicu — govori Ortensia kurtizani Cordeliji predočavajući joj kako zaljubljeni student Emiliano prijeti razbijanju ustaljenog 'moralnog' sklada u kući —. U stvari, on je simbol proletarijata u žutim rukavicama i s ovratnikom. Shvaćam Vas, Konteso, Vi ludujete za poezijom i osobito onom koja je Vama posvećena, a taj mladić također piskara stihove, i kako kažu, dosta primamljive; ali pjesmice nisu veluri, niti brokati, niti briljanti, zar ne? Zatim, stari refren o k u ć i c i i j e d n o m s r c u sada tjera na smijeh i to veliki smijeh; sada se hoće palata i stotisuća franaka...«³⁵ To su samo podsjetničke riječi upućene ženi koja je svoj program življenja davno ranije sastavila, »napisala ga je na jednom roza papiru zlatnim perom i glasilo je: 'živjeti, uživati, rasipati i voljeti sve osim Boga i čovjeka'«³⁶

Fichert, opsjednut vizijom korumpiranog svijeta, vodi svoje junake kroz pogubnu mrežu koju oni sami sebi pleću i razobličava ih koristeći se naglim obrtima radnje i izražajnom tehnikom kojom želi iznenaditi, a zatim zaprepastiti. Obračun s predstavnicima poroka, s Madame Ortensijom, svodnicom, (koja, povjerivši bankaru Deniniju svoje blago od 100.000 franaka, završava svoj život na omči na kojoj se njiše na zadovoljstvo bogatog financijera) i s Cordelijom (kojoj je namijenjena ludnica, odakle je ubrzo iznose na vječni počinak) je namilosrdan je; osuđujući ih na kaznu smrti, piščeva se riječ ne zaustavlja, budući da mu se javljaju nove vizije. Podržane crno-bijelom tehnikom konfrontacije, uspinju se sporedne ličnosti kao nosioci autorovih vjerovanja u bolji svijet. »Miss Ada je sad postala okosnica oko koje se skupljaju svi rasuti konci naše priče«,³⁷ tvrdi autor i malo kasnije dodaje: »Srećom, ona nije izmišljeni lik, već je rijetka, čudna stvarnost, kao i ona nesretna Kontesa del Paradiso.

³⁵ *La contessa del Paradiso*, Venezia 1868, str. 83.

³⁶ *Ibidem*, str. 143.

³⁷ *Ibidem*, str. 319.

Upravo u tom momentu, molimo onog koji nam ukazuje čast čitajući nas da se uvjeri kako je veći dio onog što pripovjedamo, umjesto da bude romantična fiksija, uzeto iz čiste životne stvarnosti.«³⁸ Ova zaklinjanja i uvjeravanja nisu spriječila proces idealizacije junakinje Ade, kojoj je namijenjena uloga da se suprotstavi »cinizmu epohe«, u kojoj je »magla s mozga prešla u srce, i prestale su saturnalijske bratstva, osjećaja«. Sve to treba pripisati činjenici da »je ovo društvo bolesno unatoč njegovim velikim tekovinama (i tko to ne vidi?), te hoda na štakama; izvana je naduven od ponosa, dok mu iznutra nevidljivi crv izjeda utrobu.«³⁹ Pokoleban, a možda i uplašen od vlastitih konstatacija, negirajući da je navukao masku stanovitih humanitarista, odnosno da je htio sebe predstaviti kao društvenog reformatora, završava svoj roman upirući oštricu protiv pojave moralne diskriminacije žene: »Cordelia, Kontesa del Paradiso, nije ništa drugo osim žrtve društvenog potčinjavanja; svi su je voljeli, ali svi-ma je morala biti podložna.«⁴⁰

Upotrebljavajući razne tehnike izlaganja, mijenjajući tonove u kojima na momente trše Parinijevi satirični prizvuci, pa čak i Pirandellove tvrde i oštre note — kroz koje odjekuje verbalno nasilje —, učvršćujući arhitekturu romana pomoću fragmenata i najavljujući kroz njih nove teme čak s nušičevskim motivima (prodaja intelekta), pisac je htio svoje, u biti romantične poruke, prenijeti na što efikasniji i upečatljiviji način. U njima se nalazi želja za ozdravljenjem društva, bazirana na regeneraciji porodice i na rehabilitaciji žene.⁴¹ Skromni izražajni rekviziti kao i istrčavanja van okvira radnje, a zatim rasplinitost u završnim stranicama romana, umanjili su samo djelomično emotivnu snagu drame i raspone piščeve vizije.

Godine 1870. zadarski pripovjedač objavljuje novi roman *Il pazzo di San Servilio*.⁴² Didaktičko-moralistička pobuda odvela je pisca u talijansku studentsku sredinu, odakle izvlači tri lika i smješta ih privremeno u mondenski Beč. Pošto je stvaralačka mašta zakazala, došle su u pitanje sadržajne i formalne komponente priče. Junaci su ponovno ubačeni u dekadentnu, izvještačenu sredinu gdje se duhovna vitalnost utapa u poplavi materijalizma. Sibilla i Melania, dva glavna lika, zadržavaju neke psihološke crte Cordelije i Ortensije.

³⁸ *Ibidem*, str. 327.

³⁹ *Ibidem*, str. 355.

⁴⁰ *Ibidem*, str. 359.

⁴¹ Na društveni položaj žene i na problem njene emancipacije Fichert se vraća u spjevu *Emancipatele!* (1880), ali je satirička oštrica ugasila autorov žar i spontanost.

⁴² Na kraju romana mogu se pročitati ove riječi: »Sastavio sam kratku povijest jednog darovitog čovjeka s njegovim padovima i njegovom rehabilitacijom, uzevši je iz stvarnosti, kao što se stvarno dogodilo, u namjeri da iz ovih skromnih stranica netko izvuče pokoju korisnu pouku za ispravljanje svoje nakaznosti« (str. 250).

»Jadna avanturistkinja, kurtizana u povlačenju; to su apelativi, koji uz moju titulu kneginje lebde u društvu. Zbog toga mene ne prima-ju, mene podnose.«⁴³ U ovim Melanijinim riječima sažeta je etika društvene elite jedne od najvećih evropskih prijestolnica, gdje se sjatila, privučena hedonističkim raspoloženjem Beča, brojna mladež, a s njom i tri razbarušena i naivno-romantična studenta — Quirino, Luciano i Leone. Dovedeni u aristokratske krugove i stavljeni pred mnoga iskušenja, glavni likovi otkrivaju moralno naličje jednog zatvorenog i nepristupačnog svijeta usred kojeg kruže megalomani koji podobro liče na nezasitne monstrume. »Luciano, meni nisu više dovoljne ni titule ni milijuni, ne . . . Meni je potreban netko tko će mi podići pijedestal i smjestiti na njega. Red je da ime Melanije, kneginje iz Val-Gioconde, zvuči kao sinonim prefinjenog, plemskog sjaja i bespriješkornog vladanja. To bi trebalo biti za mene jedno novo krštenje . . .«⁴⁴ Očito u Melanijin moralni kodeks ulazi uspon do časti i slave po novčanim i titulskim ljestvicama. Ljubav je ostala odskoč-na daska za nezajažljive ambicije umišljenih dama. Neiskusni i sentimentalni studenti olako padaju u vješto satkanu ljubavnu mrežu iz koje će ih autor na silu iščupati.

Idealizacija studentske ljubavi izbacila je priču van područja istine i natjerala pisca da paralogičkim dokazivanjem svoje osnovne teze zaključí, kako se zablude liječe gorkim iskustvom i kako se izgubljeni dignitet može vratiti čovjeku kroz ispit savjesti: »Vidi, mi koje je istina nanovo krstila, opet se primičemo društvu, životu, s umom iz koga smo skinuli koprenu, prizmu, predrasude«,⁴⁵ izjav-ljuje i u ime ostalih jedan od protagonistá.

Polazna ideja da treba krenuti od istine i oblikovati je tenden-ciozno, kako bi u prvi plan izbila moralna snaga djela, nije u romanu *Il pazzo di San Servilio* urodila osobitim plodom. Pisac je u procesu stvaranja smetnuo s uma da narativne i strukturalne komponente moraju biti savršeno usklađene i usaglašene s vremenskom, društvenom i prostornom determinantom. Brojne digresije, intelektualna rasuđivanja i lični apeli čitaocu poremetili su jedinstvo i harmo-nično odvijanje radnje i tako spriječili da se ideja vodilja razmjesti usred izloženih činjenica.

Vidljivo je iz ove kratke analize da se Fichertove pjesničke vizije podudaraju s vizijama u njegovoj prozi, da je za njega, »na žalost čovjeka više od srca nego uma, više od mašte nego razuma, majka: priroda, domovina i voljena žena koja ga je dala na svijet.«⁴⁶ Njegov doživljaj zavičaja, društvenog morala, bratstva i ljudske soli-

⁴³ *Il pazzo di S. Servilio*, Trieste 1870, str. 214.

⁴⁴ *Ibidem*, str. 215.

⁴⁵ *Ibidem*, str. 245.

⁴⁶ *Ibidem*, str. 212.

darnosti među narodima, iako podsjeća na brojnu grupu dalmatinskih pjesnika i kulturnih stvaralaca, počevši od starog Ivellija pa sve do znamenitog Tommasea, zanijetih humanističkim načelima romantizma, nose obilježje suvremenosti. Njegovo uvjerenje da će slavenski narodi doživjeti ujedinjenje⁴⁷ i da će pod zastavom slobode krenuti u pohod civilizaciji ostalo nam je blisko zbog toga što je ispoljeno u doba kad su srušene mnoge nade i ideali i kad su se u najrazvijenijim zemljama Evrope, uključivši Italiju, zametnule nacionalističko-ekspanzionističke težnje.⁴⁸

Književna djela Luigija Ficherta nisu dosegla osobit književni domet. Kao romantički epigon nije uspio udahnuti uvjerljivu vitalnost svojim plemenitim stremljenjima. Unatoč tomu može se kazati da u cjelokupnom stvaranju našeg Zadranina postoji jedna apsolutna povezanost načela i namjera, da je u svom opusu sazeo kako je bolje znao i umio svoju nadahnutu ljubav prema rodnoj zemlji i gradu, svoj razvijeni smisao za društvenu, nacionalnu i političku pravdu, svoj istinski osjećaj bratstva između talijanskog i slavenskog naroda.⁴⁹ Stranice njegove proze prožete su etičkim preokupacijama, ispod njih je lako zamijetiti želju za obnovom čovjekovih i društvenih vrlina. Fichertova ustrajnost i dosljednost u dokazivanju da je čovjek najprije ljudsko biće i da su njegovo dostojanstvo i duhovni integritet neprikosnoveni, da svaki narod ima pravo da se slobodno nacionalno opredijeli, da izgradi i dotjera svoju domovinu po vlastitom nahođenju, potakle su nas da njegovo ime i djelo otrgnemo od zaborava.⁵⁰

⁴⁷ Mate Zorić tvrdi da je Fichert bio jedan od posljednjih Dalmatinaca koji je, kao autonomistički idealist, i dalje vjerovao u posebnu dalmatinsku »narodnost« i dodaje: »On je posljednji značajniji romantičar vezan uz talijanski izraz i neposredni književni utjecaj«. (Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku, Zagreb 1971, *Rad JAZU*, knj. 357, str. 459 i str. 463).

⁴⁸ Potrebno je naglasiti da su se mnogi Dalmatinci u drugoj polovini XIX stoljeća opredijelili za talijansku supremaciju u Dalmaciji i da se među njima našao čak jedan od najboljih prijatelja Luigija Ficherta — Vicko Duplancić (Vincenzo Duplancich), kome je posvetio jedan spjev. Zadarski pjesnik ostaje vjeran novim shvaćanjima humanosti i onda kad je pred buđenjem nacionalne svijesti u Dalmaciji oduševljenje za slavenstvo počelo naglo jenjavati.

⁴⁹ U uvodniku prvog broja *Riviste dalmate* Fichert poziva sve Dalmatince, intelektualce grada i sela, sve ljubitelje svoje zemlje bez obzira na nacionalnost, na suradnju. I ovom prilikom on pripisuje slavenskoj rasi »čistoću duše, spremnu i sigurnu inteligenciju, a njeno srce — kako veli — grije pred-osjećaj buduće krasne sudbine« (»Le prime parole«, *Rivista dalmata*, 16. aprile 1859).

⁵⁰ Zasluga je Mate Zorića, što se prvi potrudio da od potpunog zaborava otme cijeli niz imena dalmatinskih pjesnika, publicista, prozaista, koji su zadužili hrvatsku književnu i kulturnu povijest. U već spomenutoj studiji »Romantički pisci u Dalmaciji na talijanskom jeziku« i u mnogim drugim radovima, on ukazuje na mjesto i značaj Fichertova djela kod nas, mada mu nigdje ne posvećuje posebnu pažnju.

Glorija Rabac-Čondrić: LE VISIONI ROMANTICHE DI LUIGI FICHERT

Riassunto

Lo zaratino Luigi Fichert (1826—1899), cresciuto sotto l'influsso di quella corrente romantica che propugnava ideali sublimi di fraterna coesistenza tra i popoli, di solidarietà umana e di diritto alla libera autodeterminazione nazionale, sviluppa la tesi degli alti valori morali del popolo slavo rifiutando il radicalismo e l'estremismo di quei letterati ed intellettuali dalmati che, legati all'Italia per la lingua parlata e la cultura assimilata, comprimevano le aspirazioni degli Slavi a crearsi una patria e una letteratura nazionale.

Nei suoi versi, come pure nella prosa, prevalgono motivi che denotano l'entusiastica ammirazione del Nostro per la lotta del popolo slavo contro i soprusi, le umiliazioni e le sevizie. Così, nel suo primo poema *La Madre Slava*, come nel dramma *Bielka di Bosnia*, due madri, montenegrina la prima, bosniaca la seconda, rimaste vedove per uso della violenza e ferite ambedue nel loro orgoglio di spose e di madri, vengono messe al centro di un aspro conflitto, nel quale la vendetta di sangue assume valori simbolici. Infatti, le due donne, dopo aver dato prova del loro eroismo sostenuto dal desiderio di rivendicare l'onore oltraggiato della famiglia, vengono sopraffatte dai loro figli unici. Fichert ne espone le ammirevoli virtù per giungere a soluzioni che scardinano i vecchi pregiudizi e le ostilità nutrite contro gli Slavi.

Postosi come scopo finale l'esaltazione dei vecchi costumi, la vittoria del cuore, della ragione e della giustizia, il poeta nella maggior parte dei versi, contrappone il sentimento all'intelletto, l'amore all'odio, l'etica progressiva alla discriminazione morale, i diritti di un popolo, balcanico in primo luogo, alla oppressione tirannica.

Anche nella prosa, la materia narrata si piega agli intenti educativi e ai fini umanistici. Nel racconto *Veneti e Schiavoni*, lo scrittore si impegna a difendere l'onore e la dignità dei Dalmati condannando gli atti di violenza dei nobili veneti. Un tema morale, comune alla narrativa dell'Ottocento, viene sviluppato nei romanzi *La contessa del Paradiso* e nel *Pazzo di S. Servilio*. In essi, però, gli elementi riflessivi si alternano alla rievocazione e quelli sociali e politici ai commenti moralistici. Le eccessive digressioni e le riflessioni incisero sull'unità e sull'armonico sviluppo dell'azione.

Nonostante la modesta portata artistica dell'opera, l'autore ha voluto riscuoterla dall'oblio per il nobile impegno morale del Fichert, per la sua insistenza nel dimostrare che la dignità e l'integrità spirituale dell'uomo di ogni ceto sono inviolabili e che nessuno può negare ad un popolo di farsi una patria e di agognare forme di vita più civili.